

ЗАҢТАНУ
ЮРИСПРУДЕНЦИЯ
JURISPRUDENCE

ӘӨЖ (541.18)

Амангелдиева Ә.С.,* Мицкая Е.В.
магистр, М. Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
заң ғ.к. профессор, М. Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚОЛДАНЫСТАҒЫ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАСЫ

Автор корреспондент: ring_ep@mail.ru

Түйін: Қылмыстық құқық - бұл заң шығарушы орган бір қылмыстық құқық бұзушылық ретінде әрекет ететін жылды, сондай-ақ оларды жазалау жөніндегі бір комиссияны анықтайтын үкімет жылындағы жоғарғы заң шығарушы орган қабылдаған ереже. Қылмыстық қудалаудың және жазадан босатудың негізі қылмыстық заңнаманың басқа заңдарынан құқықтық нормалардың мазмұнымен ерекшеленеді. Жоғарғы Сот қылмыстық заңның мәні мен маңызын ғана ашып көрсетеді және жаңа ережелер жасамайды. Сонымен, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты өзінің құқықтық шығармашылық қызметімен ерекшеленбейді, ал кейбір жағдайларда заңды түсіндіруді сылтауратып, заңға өзгеріс енгізу әрекеті оның құзырынан шығудың жолы ретінде қарастырылуы мүмкін. Шешім сот практикасын қорытып, оны қолдануда қателіктерге жол бермеу үшін заңның, оның ішінде қылмыстықтың сот түсіндірмесін ұсынады.

Кілттік сөздер: заң, қылмыс, санкция, жаңғыру, гипотеза, диспозиция, кодекс, шарт, адам, өмір, акт, қағида, норма.

Кіріспе. Қылмыстық заң дегеніміз - мемлекеттік биліктің жоғары заң шығарушы органы қабылдаған, заң шығарушы органның әрекеттерін қылмыстық құқық бұзушылық ретінде анықтайтын, сондай-ақ оларды жасағаны үшін жазаны, қылмыстық жауаптылықтың негіздері мен принциптерін, негіздерін анықтайтын нормативтік акт, қылмыстық жауапкершілік және жазадан босату.

Қылмыстық құқық басқа заңдардан құқықтық нормалардың мазмұнымен ерекшеленеді. Қазақстан Республикасының негізгі қылмыстық заңы - 2015 жылдың 1 қаңтарында күшіне енген Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (Парламент 2014 жылы 3 шілдеде қабылдаған). 2019 жылы 11 шілдеде қабылданған алдыңғы Қылмыстық кодекс өмір сүрген жылдар ішінде көптеген өзгерістерге ұшырады және қазір тек тарихи тұрғыдан қарауға болады.

Теориялық талдау. Қылмыстық жауаптылықты айтатын болсақ, қазіргі таңда көздейтін басқа заңдар негізделіп қолданылады. Бұл мәселе бойынша, қылмыстық заңнамаларды жүйеге келтіруге, құқық қорғау органдарының қызметкерлерінің нормативтік материалдарды қолдануына және халықтың құқықтық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Айта кету керек, егер көптеген батыс елдерін біздің республикамен салыстыратын болсақ, олардың қылмыстық кодекстері жалғыз қылмыстық заң емес. Мысалы, Германияда экономикалық, экономикалық, көлік қылмыстары үшін жауапкершілікті қарастыратын кеңейтілген жеке заңдар бар. Мұнда аталған заңдардың көптеген ережелері Қылмыстық кодекске енгізілмеген, бірақ олармен бірге қолданылады. Алайда, қылмыстық заңның толық жүйеленуімен ерекшеленетін, тәжірибесі мол және өзіндік шығармашылық процесі бар кеңестік қылмыстық заңнан бас тарту мүмкін емес. Қазақстанның қылмыстық заңнамасындағы осындай тенденциялардың сақталуы қылмыстық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асырудың белгілі бір кепілдіктерін ұсынады[1].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көрініс тапқан қылмыстық құқықтың құқықтық негізі Қазақстан Республикасының Конституциясы, сонымен қатар халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидалары мен нормалары болып табылады. Мысалы, ҚР Конституциясының ережелері бойынша қылмыстылыққа жол бермеу, қылмыстық заңның кері күші және қылмыс туралы хабарламағаны үшін жауаптылар тобы туралы қылмыстық нормаларды белгілейді. Еліміздің негізгі заңының баптары, сонымен қатар көбінесе Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің құрылымын анықтайтын себептер. Мысалы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің Қазақ КСР Қылмыстық кодексінен айырмашылығы, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген жеке тұлғаның мүдделерін қорғаудың басымдығы

жеке адамға қарсы қылмыстар үшін жауапкершілік болып табылады. Сонымен қатар, кейбір заңдық әдебиеттерде атап көрсетілгендей, Қазақстан Республикасының Конституциясы қылмыстық құқықтың жекелеген институттарының пайда болуына негіз болып табылады. Ол мемлекеттің бүкіл саясатының тек құқықтық негізі бола отырып, Қазақстан Республикасының қылмыстық саясатының бағыттары мен принциптерін белгілейді [2].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, Қазақстан Республикасы Конституциясының барлық баптарына қылмыстық құқықтың қайнар көздеріне сілтеме жасалған деп айта аламыз. Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес халықаралық құқықтың жекелеген нормалары құқықтың жеке көздері болып табылады (оның ішінде қылмыстық құқық).

Алайда қылмыстық заңға қолданылатын жалпы конституциялық нормалар нақтылау мен дәлелдеуді қажет етеді. Мәселе мынада: олардың негізінде қылмыскерді қылмыстық жауапкершілікке тарту немесе соттау мүмкін емес, өйткені бұл ережелер қылмыстық жазаны қамтымайды. Алайда, егер мемлекеттің ішкі қылмыстық құқығының нормалары осы халықаралық нормаларға қайшы келсе, адам ҚР Конституциясының бойынша халықаралық құқықтық нормаларға сәйкес қылмыстық жауаптылықтан босатылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларының құқықтық табиғаты туралы мәселе әлі де болса даулы болып табылады, өйткені Жоғарғы Сот қылмыстық заңнамадағы қылмыстық заңның мәні мен маңызын ғана ашып, жаңа ережелер жасамайды. Сонымен, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты құқықтық шығармашылық қызметімен ерекшеленбейді, ал кейбір жағдайларда заңды түсіндіруді сылтауратып, заңға өзгертулер енгізу әрекеті оның құзыретінен шығу тәсілі ретінде қарастырылуы мүмкін. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Конституциясында көрсетілгендей, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының шешімдері республиканың қолданыстағы заңына енгізілген. Бұл шешім сот практикасын қорытады және оны қолдануда қателіктерге жол бермеу үшін заңдарды, оның ішінде қылмыстық заңнаманы сот арқылы түсіндіреді [3].

Тәжірибелік бөлім. Мұның бәрі Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары қайнар көздер болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Осыған байланысты қылмыстық заң қылмыстық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асырудың мызғымас негізі ретінде танылды. Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық заңнамасы нөлден туындаған жоқ, ол тікелей кеңестік қылмыстық заңнан туындады.

Бекіту тұжырымдамасы оны қолданудың қажетті шарттарын бейнелейтін қылмыстық заңның бөлігі болып табылады. Форма қылмыстық жаза мәтінінің бөлігі болып табылады, ол жаза тағайындалатын комиссияның сипатын нақтылайды, көрсетеді немесе сипаттайды. Қолданыстағы қылмыстық заңнамада қылмыстық іс-әрекетті сипаттайтын технологиялар мен әдістер ақымақ, сипаттамалық, анықтамалық және мағынасыз болып бөлінеді. Қарапайым диспозиция бұл заң шығарушы қылмыстық құқық бұзушылық белгілерін ашпайтын және сипаттамайтын, бірақ жалпыға бірдей белгілі сөздермен сипатталатын диспозиция. Диспозицияның бұл түрі заң шығарушы қылмыстық құқық бұзушылықтар мен олардың атауларын егжей-тегжейлі сипаттаудың қажеті жоқ деп таныған кезде қолданылады, өйткені олар белгілі. Заңдағы қарапайым ұйғарыммен ғана берілген іс-әрекеттің белгілері сот практикасында немесе заң әдебиеттерінде ашылады. Алайда, әдеттегі диспозициялармен қамтылған қылмыстарды талдаудағы қателіктерді зерттеу, еңбастысы – кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтардың белгілерін теорияда және практикада танудың даулы сұрақтары әдеттегі диспозициялардың «қарапайымдылығына» күмән келтіреді. Қарапайым диспозиция мазмұннан емес, тек формадан көрінеді.

Түсіндірме диспозиция – бұл заң шығарушы қылмыстық құқық бұзушылықты жалпы қабылданған термин деп атап қана қоймай, сонымен бірге осы қылмыстық құқық бұзушылықтардың негізгі белгілерін түсіндіріп атайды және негіздерін анықтауға байланысты екендігімен дәлелденеді [4].

Анықтамалық диспозиция заң шығарушы қылмыстық құқық бұзушылықтың атауы мен және белгілері бойынша баптарға сілтеме жасай отырып сипатталады. Бұйрық «денсаулыққа қасақана орташа ауырлықтағы зиян келтіру, көрсетілген салдарға алып келмеу, адам өміріне қауіпті емес» деп танылды [5].

Алайда бұл дегеніміз, қылмыс құрамын анықтау үшін көрсетілген салдарларды қоспағанда, тек Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сілтеме жасауға болады. Қылмыстардың қауіпті қайталануы деп, егер адам бұрын ауыр қылмысы үшін бас бостандығынан айыруға екі рет сотталған немесе аса ауыр қылмыс жасағаны үшін сотталған болса, ауыр қылмысқа жатады. Ал егер бұрын ауыр немесе ерекше ауыр қылмыс жасағаны үшін бас бостандығынан айыруға

сотталған болса, қылмыстық қайталау деп есептейді. Он сегіз жасқа толмаған адам жасаған қылмыстар үшін соттылық, ҚР Қылмыстық кодексте белгіленген тәртіппен жойылған немесе жойылған соттылық қылмыстардың қайталануы мен қауіпті қайталануларын тану кезінде ескерілмейді, қылмыстардың қайталануы және қылмыстардың қауіпті қайталануы, ҚР Қылмыстық кодексте көзделген негіздер мен шектерде неғұрлым қатаң жазалауға әкепсоғады[6].

Қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамды сот, егер істі қарау кезінде істің мән-жайларының өзгеруін этижесінде оның жасаған әрекеті қауіпті болып қалса, сотоны қылмыстық жауаптылықтан босатады. қоғам. Қылмыстық құқық бұзушылықты бірінші рет жасаған немесе онша ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмысты бірінші рет жасаған адам, егер ол сот ісін жүргізу барысында мүдделі адаммен анықталса, сот қылмыстық жауаптылықтан босатады.

Егер сот түзеу үшін тағайындалған жазаны толық өтеудің қажеті жоқ деп таныса, сот бас бостандығын шектеуді, сондай-ақ бас бостандығынан айыруды өтеп жатқан адамды нақты мерзімінен кейін шартты түрде мерзімінен бұрын босата алады. Қылмыстық кодекс. Бас бостандығын шектеуді немесе бас бостандығынан айыруды өтейтін адам Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің бөліктерінде көрсетілген мерзімдер нақты өтелгеннен кейін, қылмыспен келтірілген зиянды толығымен өтей отырып және шартты бұза отырып, шартты түрде босатылуға жататындығын ескеру қажет. белгіленген тәртіп. Адамның өліміне әкеп соқпаған және ауыр қылмыс жасауға қатысы жоқ террористік немесе экстремистік қылмыс үшін жазасын өтеп жатқан адам Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көзделген мерзімдерді өтегеннен кейін, егер ол террористік немесе экстремистік қылмыстардың алдын алса, анықтаса немесе тергесе. Егер ол экстремистік топтардың мүшелерін әшкерелеуге белсенді көмек көрсеткен болса, шартты түрде босатылуы мүмкін. Ауыр және аса ауыр сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін жазасын өтеп жатқан жүкті әйелдер, кішкентай балалары бар әйелдер, жалғызбасты аналар, елу сегіз және одан үлкен жастағы әйелдер, алпыс үш және одан жоғары жастағы ер адамдар, бірінші немесе екінші. Мүгедектер тобын сот осы баптың үшінші және бесінші бөліктерінде көрсетілген шарттарды нақты орындаған кезде шартты түрде мерзімінен бұрын босата алады[7].

Қорытынды. Ынтымақтастық туралы процессуалдық келісімнің барлық талаптарын орындаған ауыр қылмыстық құқық бұзушылық немесе ауырлататын сыбайлас жемқорлық қылмысы үшін жазасын өтеп жатқан адамды сот осы баптың үшінші және бесінші бөліктерінде көрсетілген мерзімдер нақты аяқталғаннан кейін шартты түрде босатуы мүмкін. Қазақстан Республикасының аумағында қылмыстық іс жүргізу тәртібі Қазақстан Республикасының Конституциясымен, Қазақстан Республикасының Конституциясына және халықаралық құқықтың жалпы танылған қағидаттары мен нормаларына негізделген Қазақстан Республикасының конституциялық заңдарымен айқындалады. Осы Кодекске қылмыстық сот ісін жүргізу тәртібін реттейтін басқа заңдардың ережелері енгізіледі. Қазақстан Республикасының халықаралық шарттық және өзге де міндеттемелері, сондай-ақ Конституциялық Кеңестің және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қылмыстық іс жүргізу тәртібін реттейтін қаулылары қылмыстық іс жүргізу заңнамасының ажырамас бөлігі болып табылады және азаматтық, әкімшілік сот өндірісінде шешіледі.

Қоғамдық сот талқылауында заңға сәйкес кінәсі дәлелденгенге дейін әр адам кінәсіз болып саналады, оның барысында оған оны қорғауға қажетті барлық кепілдіктер берілді. Ешкім өзінің кінәсіздігін дәлелдеуге міндетті емес[8].

Күдіктінің, айыпталушының, сотталушының кінәсіне күмәнсіз күмән олардың пайдасына түсіндірілуі керек. Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамаларын қолдануға байланысты туындайтын күмәндар күдіктінің, айыпталушының, сотталушының пайдасына шешілуі керек.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Уголовное право Республики Казахстан общая часть. Учебное пособие (практикум). Бимолданаов Е.М. Алматинская академия МВД РК Алматы, 2013 г.
- 2 Бапанов Т.А., Әбілезов Е.Т. Қазақстан Республикасының Қылмыстық құқығы. Жалпы бөлімі. Альбом үлгі. Алматы: Дәнекер, 2014. 103.б.
- 3 Жүнісов Б. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы (Жалпы бөлім). Қарағанды: ҚР ПМ ҚЗИ, 2014, 240 б.
- 4 Жунусов Б.Ж. Уголовное право Республики Казахстан (Общая часть). Караганда, 2017ж.

5 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі «Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ»

6 Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. 21.01.2019 № [217-VI](#) Өзгерістер енгізілген.

7 Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. ҚР 12.07.2018 № [180-VI](#) Өзгерістер енгізілген.

8 Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ. // ҚР 02.01.2021 № [399-VI](#) (16.12.2020 бастап қолданысқа [енгізіледі](#)) Заңымен.

Аннотация: Уголовный закон - это нормативный акт, принимаемый высшим законодательным органом в год правительства, который определяет год, в котором законодательный орган действует как одно уголовное преступление, а также одну комиссию для их наказания. Основание для привлечения к ответственности и освобождения от наказания отличается от других законов уголовного права содержанием правовых норм. Верховный суд открывает только сущность и значение уголовного закона и не создает новые правила. Таким образом, Верховный Суд Республики Казахстан не отличается своей правовой творческой деятельностью, и в некоторых случаях попытка внести поправки в закон под предлогом толкования закона может рассматриваться как выход из его юрисдикции. Решение резюмирует прецедентное право и дает судебное толкование закона, в том числе уголовного, во избежание ошибок при его применении.

Ключевые слова: закон, преступление, санкция, возобновление, гипотеза, диспозиция, кодекс, договор, личность, жизнь, акт, принцип, норма.

Abstract: Criminal law is a regulation passed by the highest legislature in the year of government, which defines the year in which the legislature acts as one criminal offense, as well as one commission to punish them. The basis for prosecution and release from punishment differs from other laws of criminal law in the content of legal norms. The Supreme Court reveals only the essence and significance of the criminal law and does not create new rules. Thus, the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan is not distinguished by its legal creative activity, and in some cases an attempt to amend the law under the pretext of interpreting the law may be considered as a way out of its jurisdiction. The decision summarizes the case law and provides a judicial interpretation of the law, including the criminal one, in order to avoid errors in its application.

Keywords: law, crime, sanction, renewal, hypothesis, disposition, code, contract, personality, life, act, principle, norm.